

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ж.Г. Гладких

Запорізький національний університет, jannagladkih@gmail.com

Науковий керівник : кандидат психологічних наук, доцент Н.О. Губа

Методологічну основу психології і педагогіки толерантності складають уявлення про толерантність як гуманістичну цінність. Толерантність не має однозначного визначення і трактується в наукових дисциплінах по-різному: як активна форма ставлення до світу; пристосувальна функція організму; як еквівалентність та міра розпізнаності; моральна стриманість та терпимість, емоційна стійкість, терплячість[4].

Актуальність поняття «*толерантність*» розглядається як властивість особистості, актуалізованої в ситуаціях розбіжностей поглядів, думок, оцінок, вірувань, поведінки людей і проявляється у зниженні сензитивності до об'єкту за рахунок залучення механізмів терпимості (витримка, самовладання, самоконтроль). Завдання популяризації толерантності є провідним принципом гуманістичної педагогіки, яка є альтернативою авторитарній, примусовій.

В Україні педагогіка толерантності реалізуються через призму: співробітництва, емпатію, діалогу, успіху.

Мету педагогіки толерантності можна визначити як виховання підростаючого покоління на ненасильницькій основі в дусі толерантності, миролюбства, співпраці, поваги до прав та свобод інших людей, бережливого ставлення до всього живого, вирішення конфліктів без використання відкритих і прихованих форм насильства [3].

Важлива роль в організації толерантного простору належить працівникам освітніх установ, оскільки педагог є «першим» особою, освітній або суто виховної концепції. При формулюванні толерантності важливо звернути увагу різноманітність трактування поняття. Визначення толерантності залежить від того, яка дисципліна визначає його предметом вивчення. В дослідженнях

психолога І.Д. Бех зазначено: «Толерантність – це особистісна або суспільна характеристика, що припускає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні, а отже, і погляди на цей світ різні, вони не можуть і не повинні зводитися до одноманітності або бути на чийсь користь» [1].

Отже, толерантність – це професійно необхідна якість педагога, яка диктується завданням, змістом і характером його діяльності. Питання ускладнюється тим, що ця якість пов'язана з взаємовідносинами не тільки з підлітками (вони вже самі по собі вельми непрості!), але і з дорослими.

Важливою для викладача є толерантність у ставленні до батьків студентів. Це дійсно на пів-суб'єктивне середовище людей, що об'єднане загальним положенням: явною залежністю від коледжу і викладачів. В останні роки освітнє середовище стає все більш вимогливим і агресивним, втім, і педагоги були і залишаються вельми різними. Але як батьки і підлітки найчастіше не вільні у виборі навчального закладу, так і викладач не вибирає батьків своїх студентів: часто доводиться терпіти, пристосовуватися, щоб співіснувати.

Види терпимості, толерантності, нетерпимості проявляються у різних формах. Це способи прояву терпимого, толерантного або нетерпимого ставлення. Форми вираження терпимого, толерантного або нетерпимого ставлення можуть бути виділені залежно від позиції, яку займає об'єкт у процесі взаємодії.

Серед усього різноманіття підходів до розуміння позицій: домінування, рівність, підпорядкування; «Батько», «Дорослий», «Дитина», «зверху», «поруч», «знизу» - ми вибираємо останню як найбільш універсальну, на наш погляд, хоча використовуємо деякі характеристики позицій з типології психолога Еріка Берна [2].

Справжня терпимість, сприяє повноцінному діалогу, безконфліктності, вмінню будувати взаємини і можлива тільки з позиції «Дорослого», а не імпульсивної або конформної дитини, або всезнаючого самовпевненого «Батька».

Найбільш делікатна проблема - толерантність у стосунках між викладачами. Це проблема, яка стосується фахівців, які працюють у атмосфері освіти, і мають формально єдиний статус. Однак, і педагоги різні люди, а замкнутість цього світу, постійне нервово напруження в ньому, дефіцит людської стриманості, часто розвиваються в ситуації, які загострюють значущість толерантності. В цих умовах надзвичайно важливі вміння всіх і кожного бути поблажливим, миритися з існуванням іншої думки, свідомо прагнути до досягнення згоди у вирішенні педагогічних питань, єдності вимог.

Терплячість дослідники описують, як про тривалу підтримку вольового зусилля - В.К. Калінін; про прояв «сили проти себе» - З. Мюллер; про спеціальну витримку - К.Л. Бабаян; як про одноразову тривалу протидію несприятливим факторам - О.П. Ільїн. Вчений О.П. Ільїн пише про довготерпіння і розуміє під ним особистісну властивість, що допомагає людині переносити без зривів страждання, душевні муки, життєві негаразди. Основою формування терплячості є емоційна стійкість [1].

Людська стратегія прояви толерантності тут реалізується вектором від пізнання, розуміння іншої людини до реальної взаємодії, співпраці з нею.

Критичні слова, які сказані з добротою після відвідування занять або організованих колегою заходів, допомога молодим викладачам, здатність визнати власні недоліки, а також участь у спільній професійній творчості - в межах предметного методичного об'єднання.

Особливо важливим для викладача є самовиховання толерантності. Це пов'язано, в першу чергу, з усвідомленням своєї професійної гідності вона передбачена поряд із самоповагою, здатність поважати інших людей, в тому числі і студентів.

В основі терпимості і толерантності лежить терпіння. Під терпінням розуміється психічний стан, що проявляється у вигляді здатності пригнічувати імпульсивні не обдумані емоційні реакції.

Терпіння залежить від таких вольових якостей особистості, як витримка (здатність переносити великі напруги, стримувати і пригнічувати, коли

необхідно, почуття, думки, звички), самовладання (здатність до посилення провідного мотиву або мобілізації внутрішніх ресурсів на виконання прийнятого рішення всупереч відволікаючим спонукань), самоконтроль (як усвідомлення і оцінка людиною власних дій, психічних процесів і станів).

Поступово терпіння як психічний стан закріплюється і переростає в особисту властивість - терплячість. Прояви терпимості залежать від займаної до об'єкта позиції і приймають форми поблажливості, співробітництва, поступливості. До терпимого ставлення люди приходять не відразу, а поетапно: терпіння - терплячість – толерантність [5].

Нетерпиме ставлення проявляється в агресивних формах поведінки: диктат, вимогах, маніпулюванні, наказах, вербальному, емоційному насильству, заборону, повчання, неприйняття.

Найважливішою умовою, що забезпечує своєрідність взаємодії в педагогічному процесі, є характер стосунків, який складається між усіма його учасниками: педагогами, студентами, адміністрацією, батьками. Терпимість і толерантність виступають як невід'ємні властивості особистості педагога.

Педагогічна толерантність вимагає дотримання основних принципів:

- всі працівники навчального закладу і батьки в спілкуванні з підлітками повинні проявляти до них доброзичливість, терпіння, повагу;
- педагоги повинні ставитися до студентів з однаковою повагою, не підносячи одних за рахунок приниження інших;
- оцінки повинні сприяти розвитку студента, стимулювати отримання знань і умінь, а не бути батоном у руках педагога;
- процес навчання неможливий без продуктивного позитивного спілкування, в ході якого закладаються норми і правила поведінки, формується ставлення до людей і до життя.

Демократизація виховного процесу передбачає:

- врахування інтересів усіх учасників виховання;
- заохочення і підтримку самодіяльності і самоврядування;
- формування пріоритетних стосунків замість адміністративно-командних;

- прийняття педагогічним співтовариством норм і правил, які повинні усвідомлено і неухильно виконуватися;

- готовність педагогів і адміністрації до рівноправного партнерства з усіма учасниками педагогічного процесу;

- готовність до захисту інтересів меншості, здатність до переговорів, угод і договорів в інтересах справи;

- перехід від «суб'єкт-об'єктних» відносин до «суб'єкт-об'єкт-суб'єктних»

Основа толерантності і можливий простір її динаміки проявляються і діють, у досвіді особистості. Тому й виховання толерантності - це, з педагогічної точки зору, цілеспрямована організація позитивного досвіду толерантності, тобто цілеспрямоване створення умов, що вимагають взаємодії з іншими, якими б в очах суб'єкта вони не були [4].

Досвід толерантності, позитивний (створені нормальні стосунки) або негативний (негативні стосунки), є у кожної людини, у тому числі у підлітка, навіть найменшого, у якого є «авторитетні» і «неавторитетні» люди. Тим більше, такий досвід є у студентів, у яких різні характери, темпераменти, уявлення, очікування, манера поведінки, але вони змушені приймати (а то й терпіти!), скажімо, куратора, того чи іншого викладача, когось у групі.

Принципово важливо й інше: процес виховання толерантності відбувається ефективніше, коли він обопільний. Звичайно, створити таку ситуацію дуже непросто, але в контактних умовах ймовірно. І при цьому відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності, що створює емоційно-інтелектуально-моральне поле, на ґрунті якого виростає позитивний досвід стосунків і спілкування. Наявність або створення такого поля - досягнення викладача!

І ці досягнення необхідно розвивати. Організація життєдіяльності студента створює ситуації, які спонукають толерантності і окремого підлітка, і групи (колективу), тобто створюється образ життя, що несе толерантність. Інакше кажучи, відбувається її самопрояв, від якого, півкроку до сформованого і стійкого навичку толерантності, що стає рисою особистості, параметром співтовариства, достатньо серйозним, щоб виходити за межі даного місця і

даного часу. Толерантність, по суті, не стільки якість, риса особистості, скільки її стан, точніше реалізація стану.

При цьому зазначимо, що толерантність актуальна і як риса, без якої неможлива повнота існування людини в її середовищі: терпимість формується, насамперед, подоланням нетерпимості, як істинне добро - не в словах, а в творенні добра і неодмінному подоланні зла [2].

Саме тому простір перебування підлітка відкриває реальну можливість успішного процесу виховання толерантності; коли він включений у загальну систему навчально-виховної діяльності освітнього закладу. Зазнає її вплив, і сам на неї впливає.

Тут важливо відзначити: з одного боку, це середовище містить безліч позитивних прикладів толерантності, з іншого боку, набагато більше різних за змістом і характером, за цінностями і значимістю, за «силою подразників» негативних об'єктів, що потребують толерантності.

Не менш важлива рефлексія – самоаналіз свого ставлення до навколишніх, чесна, не викликана емоційним збудженням оцінка своїх думок, відносин, рішень, вчинків. Адже кожен має право і на вдачу так і на помилку.

В решті - решт, не тільки самооцінка але і прагнення володіти собою, стримувати ворожість, негативне ставлення до когось (чогось) з оточення. Дуже непросто в нервовій ситуації стримувати себе, але без толерантності педагог сам, проявляючи нетерпимість, провокує загострення ситуації. Насамперед доцільно, організувати життєдіяльність підлітків так, щоб одні могли проявити, а інші - побачити хороше в комусь або чомусь. Йти таким шляхом – значить стимулювати, «провокувати» спільні інтереси, які дозволяють краще пізнати один одного через взаємодію, допомогу, радіти успіхам, долати труднощі.

Отже, кожному педагогу важливо виховувати в собі толерантність – одну з істотних рис, що характеризує професійну гідність і майстерність [4].

Толерантність - це невід'ємний елемент сучасного розуміння свободи, яка є найвищою людською цінністю. Вона ж служить важливою частиною структури

творчої взаємодії і творчості взагалі. Але це, в свою чергу, означає, що принцип толерантності повинен творчо застосовуватися і у всіх соціальних відносинах.

Література:

1. Губа Н.О, Гладких Ж.Г. Теоретичний аналіз психологічних чинників, які впливають на формування толерантності [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-32-97-108> -
2. Асмолов А.Г. На пути к толерантному сознанию. Москва, 2000.128 с.
- 3.Братченко С.Л. Толерантность как норма образовательной и гуманитарной экспертизы. Философия, наука, цивилизация. Москва, 2000. С. 32-36.
4. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности. Москва: Академический Проект, 2004. 176 с.